

וכן הוא באמת בלשון הרע, שהוא לכאורה בין אדם לחבירו, ואעפ"כ ארז"ל שהוא ככופר בעיקר. וכן המעלים עיניו מן הצדקה הרי הוא כעובד עכו"ם, דאי אפשר להפליג בין אדם למקום מבין אדם לחבירו, ודו"ק והבן שזה עיקר גדול.

י"ב, י"ד. ואחר תאסף.

פירש"י וז"ל: אומר אני כל האסיפות במצורעים על שם שהוא משולח מחוץ

המחנה

המחנה

למחנה וכשהוא נרפא נאסוף על המחנה וכו'. מלשוננו משמע לכאורה שהוא רק בישראל — מפני שהוא משתלח חוץ לג' מחנות. אבל ממה שכתב רש"י לגבי נעמן במלכים ב' [ה' פ"ו] וז"ל: אסיפה במצורע הוא לשון רפואתו כי בהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם ובחליו הכל בדילין ממנו עכ"ל, משמע דהוא אפילו אצל אומות העולם, ודו"ק.

פרשת שלח

י"ג, ג'. וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה'.

פירש"י וז"ל: על פי ד' ברשותו שלא עכב על ידו עכ"ל. אבל זהו דחוק מאד לומר שמה שלא עיכב על ידו זה יקרא על פי ד', ועיין במזרחי ובגו"א שהרגישו זאת. גם קשה קצת מדוע אמר לכתחלה למטה אפרים הושע בן נון שהוצרך אח"כ להוסיף בפט"ז: ויקרא משה להושע בן נון יהושע. עוד צריך ביאור שהפסיק בין תיקון שמו של יהושע לשמות האנשים בזה"ל: אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ וגו', וכבר כתוב [אצלנו בפסוק ג'] ששלח אותם?

והנראה מכל זה לבאר את כל הענין, והוא דהנה להלן בפרשת דברים [א' פכ"ב] כתוב ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וגו'.

ופירש"י שם וז"ל: ותקרבון אלי כלכם בערכוביא כו' ילדים דוחפים את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים עכ"ל. והנה יש כאן תביעה שנהגו שלא בכבוד התורה וזה שגרם להם מכשול המרגלים, וזה לכאורה אין לו שייכות לקלקול המרגלים, וכודאי שעיקר התביעה היא שחסרה להם האמונה בהבטחת השי"ת, שהרי ד' אמר להם שיעלו ויכבשו את הארץ וכמו שאמר להם משה — עלה כאשר דבר ד' אל תירא ואל תחת, ואתם באים עלי בערכוביא כאילו יש כאן סכנת נפשות ותובעים לשלוח מרגלים!

והנה על עיקר הצעתם לשלוח מרגלים כתוב בפרשת דברים [שם פכ"ג]: וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים וגו'. וביאור הדבר הוא כמו שמבואר ברמב"ן בפרשת בחקתי [כ"ו פי"א] שהשגחת השי"ת על האדם תלויה בשיעור

הבטחון של האדם בה', וכיון שהם לא בטחו לגמרי בה' הסכים משה לשלוח מרגלים, כלומר שהכבוש יהיה כפי דרכי הנהגות המלכיות, והרי זה כמו מלחמת הרשות בשעת הנהגת מלכות ישראל ששאלו באורים ותומים¹, אלא שכאן לא הוצרכו לשאול אלא את מי ישלחו, והיתה התשובה למטה ראובן שמוע בן זכור למטה שמעון שפט בן חורי גו' למטה אפרים הושע בן נון, וזה נקרא על פי ד', כדמצינו בפרשת פנחס [כ"ז פכ"א]: ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבאו וגו', אלא שהאורים ותומים השיב למטה אפרים "הושע" בן נון, ולפיכך הודיעה התורה שזו היתה שם העריסה, אבל משה אחר שהעלהו לגדולה כינה את שמו יהושע², שכן נקרא במלמת עמלק [שמות י"ז פ"ט]: ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וגו', ודו"ק.

וביאור³ הענין הוא, שבאמת התשובה באורים ותומים לא היתה תמיד לפי מה שהאמת צריכה להיות אלא התשובה באה מדויקת לפי השאלה, ומוכח זה מהמעשה של פלגש בגבעה [שופטים כ' פי"ח], ששם שאלו בני ישראל מי יעלה בתחלה להלחם עם בני בנימין, וה' ענה שיהודה יעלה

בתחלה, והיינו שלפי מה ששאלו מי יעלה אז התשובה באה שיהודה יתחיל, אבל לא היה בכלל התשובה הזאת שאכן עליהם להלחם עם בני בנימין, כי הרי לא שאלו את זה, וכן היה שם בפעם השניה [פכ"ג], ורק בפעם השלישית כששאלו כהוגן — האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל, אז באה התשובה באורים ותומים — עלו, ואז באמת הצליחו, וכיון שכן מה שעלו בני יהודה ביום הראשון להלחם עם בנימין — אף שהיה זה שלא כדעת המקום לעשות מלחמה, אעפ"כ נקרא זה על פי ד', מכיון שבאורים ותומים עכ"פ נאמר להם שיהודה ילחם בתחלה⁴. וכמו כן הכא, אע"פ שעיקר שילוח המרגלים היה שלא כרצון המקום, אבל מה שהם שאלו באורים ותומים לא היה אם לשלוח אלא את מי לשלוח, ולכן על זה באה התשובה למטה ראובן שמוע בן זכור, כלומר הכי מסוגל בשבט ראובן לשליחות זו הוא שמוע בן זכור וכו', ולכן שפיר נקרא שליחות זו על פי ד'.

ולפ"ז יש להבין מה שכתוב שמושה קרא את שמו יהושע כאן, והלא כבר מצינו שנקרא יהושע בשם זה זמן רב קודם לכך⁵, דהא לגבי מלחמת עמלק לעיל בפרשת

1. כוונת רבינו שאילו לא היו תורכעים שילוח מרגלים אז היה מנצחים באופן נס ולא היו צריכים כלל לשאול כלום באורים ותומים, אבל מעכשיו שהראו שאינם ראויים לזה, א"כ נשתנתה ההנהגה הניסית להנהגה טבעית, וא"כ הוצרכו שוב לשאול כל פרט מהאו"ת, אלא שכאן לא היה להם לשאול אלא את מי לשלוח וכו'.

2. כן כתב רשב"ם כאן וז"ל: הושע בן נון שאמרנו למעלה שנקרא כן בבית אביו הוא אותו שקרא משה כשנעשה משרתו והפקידו על ביתו שכך היה מנהגם כמו ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח וכו'. וכן הביא מנהג זה החזקוני בפרשת לך לך [י"ז פ"ה]: והיה שמך אברהם מנהג הוא לשנות שם אדם כשהוא עולה לגדולה כו' כמו שמצינו ביעקב ביוסף ביהושע וכו'.

3. קטע זה הוא הוספה מפי השמועה, והוא משלים ומסביר את דברי רבינו בכת"י.

4. וכבר האריך לבאר זה ברמב"ן עה"ת לעיל בפרשת וירא [י"ט פ"ח] עיי"ש. וע"ע ביומא [דף ע"ג ע"א וע"ב] בענין זה.

5. כבר עמדו על קושיא זו הראשונים, עיי' בחזקוני ורבינו בחיי הכא. וברמב"ז בפרשת בשלח וי"ז פ"ט.

בשלח [י"ז פ"ט] כתוב: ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וגו', עיי"ש. אלא דבאמת נקרא בשם זה משום שהפקידו על ביתו והיה מנהגם לשנות את שם מי שעלה לגדולה, ואולי שכבר בשעת מלחמת עמלק היה הוא משרתו, אלא עכשיו שהוזכר שמו באורים ותומים בשם העריסה — הושע — הזכירה התורה שכבר לפני הרבה זמן שינה משה את שמו וקראו יהושע, ודו"ק⁶.

י"ג, ד'. ואלה שמותם למטה ראובן וגו'.

כתב רמב"ן וז"ל: מנה הכתוב השבטים לא לדגליהם לא לצבאותם ולא לתולדותם ונראה שראה למנותם הנה לפי מעלת השלוחים כי היו ראשים ונשיאים בעם כו' והקדים הנכבד קודם במעלה כי ממעלת עצמם מנאם ולא למעלת השבט וכו' עיי"ש. ולפי דבריו יצא ששמוע בן זכור ושפט בן חורי היו גדולים במעלותיהן מכלב בן יפונה ויהושע בן נון, וכפי הנראה כבר הרגיש הספורנו בקושי הדבר, ולפיכך כתב הוא דקחשיב להו לפי זקנתם, ועיי"ש. אבל זה מופרך בודאי, דעיין בסדר הדורות דכתב דכלב נולד ב' אלפים ת"י, ובזמן לידת יהושע נחלקו אם נולד ב' אלפים שצ"ו או ב"א ת"ו, אבל עכ"פ נולד יהושע קודם כלב, ואיך הקדימה התורה כלב ליהושע⁷.

ונראה לי ליישב, דהנה הבאתי לעיל מה שכתב רש"י להלן בפרשת דברים [א' פכ"ב]: ותקרבון אלי כלכם בערבוביא כו' ילדים דוחפים את הזקנים וזקנים דוחפים את הראשים, עיי"ש, וכיון שכן גם בסדר [שהביאן הפסוק] נעשה ערבוביא. ובאמת המעיין יראה שראובן ושמעון הם במקומם הנכון, ומכיון שמשבט לוי לא בא שום שליח, הרי לפי הסדר הנהו יהודה ואח"כ יששכר — שכן הוא סדרן של בני לאה, ורק משם ואילך בא הערבוביא וכא שבט אפרים עם שלוחו הושע בן נון וראה משה תוצאת הערבוביא, ולפיכך אמר י-ה יושיעך מעצת מרגלים, ומעתה אין כאן קושיא.

ולפי זה יש ליישב שפיר מה שהקשיתי על הרמב"ן והספורנו הנ"ל, דאינהו ג"כ לא הוקשה להם רק מיששכר ואילך — דעד הנה שפיר מסודרים הם, ועל זה שפיר תירצו מה שתירץ כל א' על פי דעתו, מפני שיהושע אפשר דהיה החכם מכולם וגם הזקן שבכולם מאפרים ואילך, ודו"ק היטב.

י"ג, י"א. למטה יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי.

והנה הקשה לי א' מדוע הזכיר את יוסף גבי מנשה ולא באפרים⁸. והנראה לי, דבאמת מצינו בפרשת ויחי [מ"ח פ"ה]

6. כנראה דברי רבינו בזה אינם עולים עם מש"כ רש"י כאן שקראו יהושע משום ברכת י-ה יושיעך מעצת מרגלים, אלא דקאי לדברי רשב"ם הנ"ל בהערה 2. וע"ע מש"כ רש"י בפרשת האזינו [ל"ב פמ"ד] ובדברי רבינו שם.

7. במק"א כתב רבינו בזה"ל: אבל זה מופרך למעיין בחשבון השנים שפרנס יהושע את ישראל, שהרי פירגסן כ"ח שנה ומת בן ק"י שנה, נמצא רלאחר הכבוש היה בן פ"ט שנה, ובאותו הפרק היה כלב בן פ"ה, ונמצא דיהושע גדול ממנו בשנים ואפ"ה חשיב ליה לכלב בשלישי ואת יהושע בחמישי, וע"כ צ"ל כמש"כ הרמב"ן עכ"ל.

8. כלומר, הרי כבר הזכיר את אפרים בפסוק ח' ושם לא הזכיר למטה יוסף, וא"כ מדוע הזכירו כאן אצל מנשה.

כשאמר יעקב שני בניך הנולדים לך גו' עד באי אליך מצרימה לי הם וגו', והוסיף ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם ועיי"ש, והנה הבנים שהוליד יוסף אחריהם לא היה להם זכות של שבט יוסף אלא היה יוסף יכול למוסרם לאיזה שבט מבניו שירצה, וכיון שהיה מנשה הבכור צירפן לבני מנשה, ונמצא שבשבט מנשה נמצאו גם בני יוסף, ולפיכך קראן הכתוב למטה יוסף למטה מנשה, ולכן להלן בפרשת מסעי [ל"ו פ"א] כתוב: ויקרבו ראשי האבות גו' ממשפחת בני יוסף וגו', מפני שהיו ביניהם משפחות גם מבני יוסף, וכן להלן שם [פסוק ה']: כן מטה בני יוסף דברים, ועיי"ש.

י"ג, ט"ז. ויקרא משה להושע בן נון יהושע⁹.

פירש"י וז"ל: נתפלל עליו י-ה יושיעך מעצת מרגלים עכ"ל. כבר העירו המפרשים מדוע לא התפלל משה גם על כלב שלא יחטא בעצת מרגלים¹⁰. ואפשר שסבר משה, שכלב שהיה נשוי לאשה צדקת כמו מרים הנביאה, בטח לא יתפס בעצת מרגלים ואינו זקוק לברכה, ודו"ק.

י"ג, כ"ג. ואשכול ענבים אחד גו' ומן הרמונים ומן התאנים.

נראה שלפי סדר הפירות בפסוק זה כתב הרמב"ם [פ"ח מברכות הל"א] וז"ל:

כל פירות האילן כו' חוץ מה' מינין הכתובים בתורה והם ענבים ורמונים ותאנים וזיתים ותמרים וכו', דלכאורה היה לו לסדרם כפי סדר התורה להלן בפרשת עקב [ח' פ"ח] ארץ גו' וגפן ותאנה ורמון וגו'. והיה אפשר לומר דנקט כן מפני שבאמת סדר חשיבותן הוא זיתים תמרים ענבים ותאנים ורמונים — שהרי הראשונים הם קודמים לארץ בתרא [ברכות דף מ"א ע"ב] ולפיכך לא הקפידן לסדרן בסדר גמור. אבל מ"מ קשה, דהרי כולן סידר לפי סדר הכתוב, ואמאי שינה בהנך. אבל נראה לפי מה שביארתי בחידושי להלן בפרשת עקב שם שהטעם שחילקם הכתוב לארץ קמא ולארץ בתרא הוא משום שבה' הראשונים מיירי קרא בגידולי הקרקע, והיינו האילנות, משא"כ באחרונים נקט הפירות עצמם, ועיי"ש, וא"כ הרמב"ם כאן שחשיב הפירות לא קאי לפי הסדר דהתם דקאי האילנות, ומכיון שמצא בפסוק שלפנינו — שמיירי בפירות — שהוא ענבים, רמונים ותאנים, לפיכך נקט בסדר זה, ודו"ק.

י"ד, כ"ט. במדבר הזה יפלו פגריכם גו' מבן עשרים שנה ומעלה¹¹.

עיי' בבבא בתרא [דף קכ"א ע"ב] דאיתא התם דלא נגזרה גזרה לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים, ועיי"ש. ולכאורה צריך ביאור, דבשלמא אלו שהיו פחותים מבן כ' יש לומר שנכללו בכלל

9. ועיי' רמב"ן לעיל בפרשת במדבר [א' פל"ב] שעמד על קושיא זו ויישב באופן אחר. וע"ע במשך חכמה כאן. מפי השמועה.

10. לפי מה שכתב רבינו לעיל בפסוק ד' (ד"ה ונ"ל ליישב) שהערכוביא התחיל מאפרים ושם אמר י-ה יושיעך מעצת מרגלים מתיישבת גם קושיא זו.

11. מפי השמועה.

וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע וגו' [דברים א' פל"ט], או יש לומר שלא נענשו בדיני שמים מכיון שהם פחותים מבן כ', אבל אותן שהיו יותר מששים מדוע לא נענשו — וכי אפשר לומר שכולם לא חטאו בחטא העגל¹². וצריך לומר דאכן כן היה, דרק אלו שהיו יוצאי צבא שפחדו מלהלחם האמינו למרגלים ומיאנו לעלות לארץ ישראל, אבל אותן שהיו יותר מבן ששים — שכבר לא היו יוצאי צבא — לא היתה להם שום סיבה להאמין למרגלים והם באמת לא חטאו, ודו"ק.

י"ד, ל"א. וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה וגו'.

ולהלן [פסוק ל"ג] כתוב: ובניכם יהיו רעים במדבר וגו', ומבואר שיש כאן שני סוגים של פחותים מבני עשרים — טף, ובן, וביארתי בחידושי להלן בפרשת נצבים [כ"ט פ"ט] שהטף היינו גדולים יותר מי"ג ובנים היינו קטנים, וכן הוא לשון הכתוב בפרשת דברים [א' פל"ט] וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע וגו', ומבואר שלשון בן קאי על הקטנים יותר, ועיי"ש שביארנו הדברים היטב.

י"ד, מ"ד. ויעפלו לעלות אל ראש ההר.

עיין במפרשי התורה מש"כ בביאור תיבת ויעפילו. ולפענ"ד נראה, דהנה בישעיה [ל"ב פי"ד] כתיב עפל ובחן היה

בעד מערות, ותרגם יונתן בית תקפנא ומטמורנא. ונראה דעפל היינו מבצר מתחת ההרים במטמוניות ההרים על ידי חפירות, ולפיכך אמר הנביא שהעפל והבחן נעשו למערות פשוטות, וכן עשו המעפילים, שנבצרו בחפירות בכדי לעלות ההרה אבל העמלקי והכנעני ירדו אליהם והכום וכתתום עד החרמה. והנה להלן בפרשת כי תבוא [כ"ח פכ"ז] כתוב: יככה ה' בשחין מצרים ובעפלים וגו', והקרי הוא בטחורים, וכן הוא בשמואל א' [ה' פ"ו], ושם כתב הרד"ק דטעם הכתיב שהוא כינוי לתחתוניות כי עפיל לשון גבהות כמו עפל ובחן והכינוי הוא בהפך, ועיי"ש. וכפי שנראה מפירש"י שם שטחור הוא שרץ כמו עכבר וזה היה שומט בני מעיהם. ולפמש"כ נראה דמכת העפלים היתה מכה בסתר בתחתוניות, והכס בבני מעים — שהיו בני מעיהם נפצעים ומוציא דם הנקבים חללו, והרי זה כאלו הטחורים שמנקב הטחור הזה ופולט קרקע טחונה, כמו כן העפל חופר במטמונות התחתוניות, ודו"ק בזה.

ט"ו, י"ג. כל האזרח יעשה ככה גו' וכי יגור אתכם גר וגו'.

מבואר שאזרח הוא היפך הגר, והיינו שהוא מישראל מזרע האבות¹³. וכן מוכרח להלן [בפכ"ט]: האזרח בבני ישראל ולגר הגר בתוכם, ולהלן [פ"ל]: והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר וגו'. ועיין לעיל בפרשת בא [י"ב פמ"ח]: וכי יגור

12. ואמנם לפי המבואר במדרש רבה [פרשה ט"ז אות כ"ג] שאפילו אותן שהיו פחותים מבני כ' אם הביאו שני שערות והשתתפו בעצת מרגלים ג"כ נענשו, א"כ נראה שגם אלו שהיו יותר מבן ששים אם השתתפו נענשו, וצ"ע בזה.

13. אולי הוא על פי הגמרא בבבא בתרא [דף ט"ו ע"א]: אמר רב איתן האזרחי זה הוא אברהם כתיב הכא איתן האזרחי וכתיב התם מי העיר ממזרח צדק וגו'.

אתך גר גו' והיה כאזרח הארץ וגו'. ותמוה מאד לפי זה מה קא קשיא להו להתוס' בסוכה [דף כ"ח ע"ב ד"ה לרבות] שהקשו מדוע סליק אדעתין למעט גרים ממצות סוכה, ונדחקו בזה, דהא להדיא כתוב בפרשת אמור [כ"ג פמ"ב]: כל האזרח בישראל ישבו בסכת, וצ"ע¹⁴.

ט"ו, ל'. והנפש אשר תעשה ביד רמה גו' את ה' הוא מגדף וגו'.

הנה פרשה זו נדרשת בדברי חז"ל ורש"י על העובד עבודה זרה. אמנם עיין ברמב"ם במורה נבוכים [ח"ג פמ"א] שכנראה הכין מפסוק זה ענין אחר וז"ל: ודע שמעשה העבירות יחלק לד' חלקים, הא' מהם האנוס הב' השוגג הג' המזיד הד' העושה ביד רמה וכו', אבל העושה ביד רמה הוא המזיד שיעיז פניו ויעבור בפהרסיא שזה אינו עובר בתיאבון לבד כו' אבל לחלוק על התורה ולעמוד כנגדה מפני זה אמר את ה' הוא מגדף והוא יהרג בלא ספק ולא יעשה זה אלא מי שעלה בלבו דעת אחרת לחלוק בו על התורה כו' וכן הוא הדין אצלי בכל עבירה שיראה ממנה סתירת התורה או המחלוקת כנגדה ואפילו אכל אדם מישראל בשר בחלב או לבש שעטנז או הקיף פאת הראש לבזיון התורה מפני דעת שיתבאר ממנו שאינו מאמין שזאת התורה אמת הוא

אצלו הנאמר עליו את ד' הוא מגדף ויהרג מיתת כפירה לא מיתת עונש כאנשי עיר הנדחת שיהרגו מיתת כופרים לא מיתת עונש¹⁵ ולזה ממונם בשריפה ואינו ליורשיהם כשאר הרוגי בית דין וכו', עיי"ש דברים נפלאים. הרי שמוסיף הרמב"ם שכל מי שעובר איזו עבירה שכתורה ביד רמה ובשאת נפש, הרי זה כעובד עבודה זרה ודינו למיתה כאנשי עיר הנדחת.

¹⁴אוצר החכמה

ונראה שלפי זה פסק בחיבורו [פ"ד מרוצח הל"י] כמה דינים, וז"ל¹⁶: המינים והם עובדי ע"ז מישראל או העושה עבירות להכעיס אפילו אכל נכילה או לבש שעטנז להכעיס ה"ז מין כו' מצוה להרגן אם יש בידו כח להרגן בסייף בפהרסיא הורג ואם לאו יבוא עליהן בעלילות עד שיסבב הריגתן עכ"ל. ונראה שכל דבריו כאן מיוסדים על דבריו הנ"ל במורה נבוכים, שהרי הזכיר מתחלה עבודה זרה — וכמש"כ במו"נ דהפירוש המקובל הוא דבע"ז הכתוב מדבר, ואח"כ כשעושה להכעיס הזכיר שעטנז וכמו שהזכיר במורה, והרי זה מיתת כופרים ולא מיתת עונש.

ומש"כ הרמב"ם שמיתתן בסייף, לכאורה צ"ע מנין לו זה, דאי משום שהיא הקלה במיתות — הרי חנק קל ממנה. ודוחק לומר שחשבם כהרוגי מלכות שמיתתם

14. עיין ריטב"א בסוכה שם שכתב וז"ל: הכא משום דכתיב האזרח הוא אמינא דאתא למעוטי גרים ולהכי איצטרך ה"א כך תירצו בתוס' כו' ולפום מאי דפרישנא באזרח [שהוא מלשון אזרח רענן ואינו במצב של הולכי דרכים או שומרי פירות וכמו שהביא לעיל בשם הרמב"ן. וכן הוא בפירוש הרמב"ן בחומש שם] לא משמע מיעוטא דגרים כלל וכו', ועיי"ש, ומיושבת לפ"ו הערת רבינו על התוס'. וע"ע מש"כ רבינו לעיל בפרשת אמור [כ"ג פמ"ב].

15. עיין בדברי רבינו להלן בפרשת מטות [ל"א פי"ז] שביאר הכוונה דהיינו שהוא מיתת נקמה ולא מיתת כפרה על החטא, ולכן הורגים אפילו את הקטנים, עיי"ש.

16. על פי מהדורת הר"ש פרנקל.

שמענום ולא בעי זכירה, ודו"ק¹⁹

ט"ו, מ"א. אני ה' אלקיכם וגו'.

פירש רש"י וז"ל: ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצוות שנאמר ועשייתם את כל מצותי עכ"ל, והוא ממנחות [דף מ"ג ע"ב]. ושם איתא: תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' כיון שנתחייב אדם במצוה זו נתחייב בכל המצוות כולן ור"ש היא דאמר מ"ע שהז"ג היא. ופירש"י ד"ה כיון דנתחייב במצוה זו: שהאיר היום נתחייב בכל המצוות דרוב מצוות נוהגות ביום ור"ש היא עכ"ל. ולכאורה קשה, הא כל המצוות שנוהגות ביום תחלת זמן הוא משעלה עמוד השחר [מגילה דף כ' ע"א], וציצית תחלת זמנה הוא משיכיר בין תכלת ללבן — שהוא מאוחר מזה כמש"כ התוס' בפ"ק דברכות [דף ח' ע"ב ד"ה לא לעולם וכו']. וצריך לומר, דהנה מצינו בפסוק [בראשית א' פט"ז] שנתן ב' סימנים ללילה ויום: את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים, הרי שי"ל [באחד משני אופנים: און דהיום מתחיל מהנץ החמה עד שקיעת החמה, או שהלילה מתחיל מצאת הכוכבים עד עמוד השחר — שהוא מכוון כנגד צה"כ בתחלת הלילה כדמוכח בסוגיא דפסחים [דף צ"ד ע"א] עיי"ש, ומציצית ילפינן דנתחייב במצוות הנוהגות

בסייף. ומצאתי בסמ"ע [חו"מ סי' תכ"ה סקט"ז] שהביא בשם העיר שושן דלפיכך מיתתו בסייף דהוי דומיא דעיר הנדחת, והסמ"ע שם הקשה עליו וז"ל: דהא עיר הנדחת דוקא ביושבי עיר כולה או רובה הנידחת מצותה בסייף אבל ביחידים בעובדי עכו"ם דינה בסקילה כו' ונראה דלאו דוקא קאמר וכו' עכ"ל. ואמנם לפי מה שהבאתי מהמורה נבוכים הרי דברי רבינו בעל הלבושים אמיתיים הם וברוח קדשו כיון בדברי הרמב"ם לאמיתם, ודו"ק.

ומש"כ הרמב"ם שאם אין כח בידו להרגן בסייף יבוא עליהן בעלילות עד שיסבב הריגתן, ג"כ אתי שפיר לפי מה שכתב במורה נבוכים שדינם הוא כאנשי עיר הנדחת, דהא לגבי עיר הנדחת דרשו חז"ל כבבא מציעא [דף ל"א ע"ב, הובא ברש"י להלן בפרשת ראה י"ג פט"ז] שאם אינך יכול להמיתם במיתה הכתובה בהם המיתם באחרת עיי"ש, וא"כ לפחות לסבב להם מיתה ודאי שהוא מחויב, ודו"ק¹⁷.

ט"ו, ל"ט. וזכרתם את כל מצות ד'.

פירש"י וז"ל: שמנין גימטריא של ציצית שש מאות ושמנה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג עכ"ל. לכאורה לכית הלל דס"ל במסכת מנחות¹⁸ שאינו נותן אלא ג' חוטין הרי חסר להו תרתי. ואולי דס"ל לבית הלל ד"אנכי" ו"לא יהיה לך" מפי הגבורה

17. וע"ע מש"כ רבינו על ענין זה בחידושו על מסכת עבודה זרה [דף כ"ו ע"ב].

18. דף מ"א ע"ב: ת"ר כמה חוטין הוא נותן ב"ש אומרים ד' [חוטין נותן בחור הטלית וכופלו לשמנה] וב"ה אומרים ג' וכו'. ועיין רמב"ן כאן שהקשה קושיא זו על רש"י.

19. ביחוד אפשר להבין דברי רבינו ע"פ דברי המו"נ [ח"כ פל"ג] שפירש ענין אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום היינו שהן מצוות מושכלות כל כך עד שלא הוכרח משה כלל לצוותנו על זה אלא הם היו מוכנים לבני ישראל מאליהן עיי"ש, ולכן פשוט שלא בעי זכירה, ודו"ק.

ביום קודם הנה"ח, וכיון שהוא קודם שתנץ
החמה על כרחך שהוא מעלות השחר, ראין

לנו רק ב' זמנים הללו לתחילת היום, ודרו"ק
כי נכון הוא.

פרשת קרח

ט"ז, ה'. בקר וידע ה' את אשר לו וגו'.

פירש"י חז"ל: עתה עת שכרות הוא לנו
ולא נכון להראות לפניו וכו'. נראה שהיו
עסוקין באותו ענין בלילה, כי אז אפשר
לומר "מחר" מפני שמחר הוא יום אחר,
ובלילה הלא כבר בא היום שיהיה בכוקר —
שהלוא היום הולך אחר הלילה, ולכן אז
נקרא אותו היום "בקר", כלומר כשיגמר
הלילה ויבוא הבקר אז יודע ה' את אשר לו.
ואפשר משום זה דרשו חז"ל שעכשיו זמן
שכרות הוא לנו, והיינו מפני שהיה זה בערב.
גם יתכן שבא למעט שלא נאמר כי יהיה זה
למחר בקטרת של בין הערבים, אלא
שהקריבו קטרת של שחר, וצ"ע בזה.

ט"ז, כ"ח. ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה וגו'.

הרי שמשו רבינו החליט מעצמו להביא את כל מסירת התורה בסכנה, שהרי לא מצינו שהבטיחו הקב"ה שיעשה לו נס, ואם לא היה עושה הקב"ה הנס הרי זה כמו שמשו רבינו מודה שאינו שליח ה', ואמאי עשה כן? אבל באמת לא היתה למשה ברירה אלא לעשות כן, והיינו משום שאם בתקופה

ההיא עדיין ישנם אנשים המפקפקים על שליחותו, אם כן כל תורתו שמסר לישראל אינה שוה כלום, שהרי אז תמיד יבואו עוד כאלו ויפקקו על אמיתות שליחותו, וא"כ מוכרח הוא לעשות "נסיון" זה, שהרי אף אם הקב"ה לא יעשה את הנס ויתברר שמושה אינו שליח אמיתי, אבל אם לא יעשה כלום ג"כ יצא כן, שהרי בלי זה תמיד יפקקו אנשים באמיתיותו, ולכן לא היה מנוס למשה מלעשות כן, ודו"ק.

ט"ז, ל'. ואם בריאה יברא ד'.

פירש"י וז"ל: ורכותינו פירשו אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יבא ה' עכ"ל. ואכן באבות [פ"ה מ"ו] איתא: עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ וכו', ועיי"ש. ולפענ"ד דביאור הענין כך הוא, דאחר שנברא העולם בסדר ומשטר עד להפליא — עד שאין שום צורך לפועלו, כי המלאכה מתוקנת ויעמידם לעד לעולם עד שעל ידי זה יכול האדם לבוא לידי כפירה חס ושלום שאין פועל — ומכל שכן שאינו משגיח ונותן שכר לעושי רצונו ומעניש לעוברי רצונו, ולפיכך בערב שבת בין השמשות —

1. מפי השמועה.